

UNIDADE 6: EXPANSIÓN IMPERIALISTA E TENSÍONS INTERNACIONAIS.

Introdución

A partir de mediados do século XIX a economía mundial sufriu unha serie de cambios coa aparición de novas técnicas e formas de organizar a produción, o que se chamou difusión da Revolución Industrial que comezou, aproximadamente, cara 1870-80.

Foi a partir destes anos cando a Revolución Industrial alcanzou a boa parte dos países europeos, aos Estados Unidos e mesmo a Xapón, que comezou agora o seu desenvolvemento.

Coincidindo coa Segunda Revolución Industrial as potencias capitalistas conquistaron gran parte de África e Asia, dominando os seus intereses. Pódese dicir, polo tanto, que o modelo industrial-capitalista realizou neste período a súa expansión por todo o mundo.

1. Unha gran potencia extraeuropea: Estados Unidos.

O crecemento económico dos Estados Unidos

O crecemento de EE UU baseouse na expansión cara o Oeste coa chegada masiva de emigrantes procedentes de Europa. Ocupando as terras dos indíxenas e mesmo exterminando a estes, xurdiu un país de colonos e granxeiros que practicaron unha agricultura moderna, mecanizada e orientada cara o mercado.

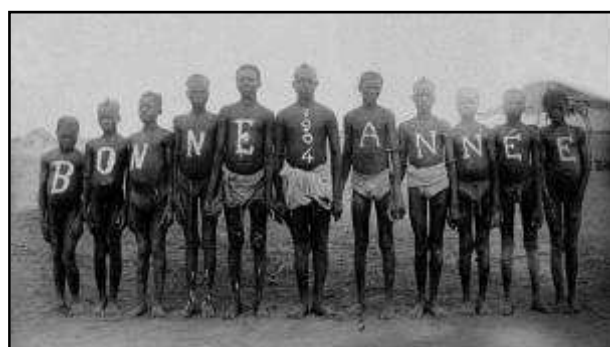
Tren e carros de colonos en Oklahoma, 1893

O ferrocarril, que en 1869 conseguiu unir a costa atlántica coa pacífica, permitiu a formación dun mercado nacional que se consolidou despois da Guerra de Secesión (1861-1865). Nesta guerra civil o norte industrial venceu aos sudistas que baseaban a súa economía nas agricultura de plantación con man de obra escrava.

Os Estados Unidos estaban protexidos da competencia externa pola súa localización e foi capaz de conquistar novos mercados a partir das súas riquezas en materias primas alimenticias, mineiras e en petróleo. A principios do século XX a súa área de influencia xa se estendía a todo o continente americano.

2. A expansión colonial das potencias europeas. O reparto de Africa

O colonialismo é un sistema de relacións entre países no que uns exercen dominio sobre outros. Os países que o exercen chámanse metrópoles, e os que o sofren colonias. O colonialismo europeo existía desde finais do século XV coa exploración de África do Sur e América, pero foi a finais do século XIX cando

Felicitación desde as colonias francesas

se formaron os grandes imperios coloniais contemporáneos, cunha explotación sistemática dos territorios conquistados.

A explotación colonial non foi un fenómeno exclusivo deste momento; a novidade do imperialismo (un tipo de colonialismo) foi que non sempre recorreu á presenza militar e política directa salvo cando perigaban os intereses económicos da metrópole e a importancia que alcanzaron os aspectos financeiros (exportación de capitais).

O imperialismo baseouse na dominación de diferentes países por unha minoría estranxeira, tecnicamente avanzada e cunha potente economía industrial, sobre a maioría da poboación nativa, que contaba con medios técnicos tradicionais e vivía en economías agrarias.

2.1. Causas do imperialismo

O imperialismo non tivo unha única causa exclusiva, política ou económica. Ambos factores, ademais dos ideolóxicos, e mesmo os demográficos, tiveron importancia e estiveron intimamente unidos. Na súa orixe está presente o grande desenvolvemento industrial dos países europeos que os impulsou a buscar mercados para os seus produtos, materias primas baratas e condicións económicas aceptables para a investimento de capitais. Pero ademais de explotar os recursos naturais dos países sometidos e de facer traballar en beneficio propio ás poboacións nativas, os territorios colonizados utilizáronse ás veces como áreas de emigración para a poboación europea, e impuxéronse estruturas administrativas para facilitar a dominación política e cultural.

Causas Económicas: Os países industrializados de Europa non podían proporcionar todo o que as súas industrias necesitaban, e buscaron noutros continentes artigos básicos coma alimentos e materias primas: algodón, liño, carbón e, máis tarde, fontes de enerxía, coma o petróleo. Os empresarios buscaron materias primas e man de obra barata en países subdesenvolvidos. A produción industrial precisaba novos mercados atopándoos nestes países. Deste xeito extraeron dos países non industrializados as materias primas e venderon neles unha parte dos artigos fabricados con elas nas metrópoles. Por outra banda, os capitais europeos foron investidos na construción de ferrocarrís, portos e cidades.

"... As colonias son para os países ricos unha forma de investimento de capitais das máis proveitosas. Eu dígovos que Francia, que sempre contou con grandes capitais e que os exportou en cantidades considerables ó estranxeiro, ten interese en considerar este aspecto da cuestión colonial. Pero hai outro aspecto máis importante (...). A cuestión colonial é, para os países abocados pola natureza mesma da súa industria a unha grande exportación, como é a nosa, a cuestión mesma dos mercados... Desde este punto de vista, a fundación dunha colonia é a fundación dun mercado; (...) nos tempos que corren e na crise que atravesan todas as industrias europeas, a fundación dunha colonia é a creación dun mercado."

Discurso do ministro francés J. Ferry ante a Cámara de Deputados en 1885

Causas Demográficas: No século XIX produciuse en Europa un forte crecemento demográfico, que fixo que moita xente intentara iniciar unha nova vida noutros continentes. O progreso dos transportes axudou neste senso:

Cartel inglés fomentando a emigración

os barcos de vapor atravesaron os océanos e os ferrocarrís os continentes.

“Estaba onte no East End (barrio obreiro de Londres) e asistín a unha reunión de parados. Escoitei fortes discusións. Non se sentía máis que un berro: “¡pan, pan!” Cando de volta a casa recordei o que presenciara, sentínme aínda máis convencido que antes da importancia do imperialismo... A idea que me resulta máis querida é a solución do problema social, a saber: para salvar ós corenta millóns de habitantes do Reino Unido dunha mortífera guerra civil, nós, os colonizadores, debemos conquistar novas terras para instalar nelas o excedente da nosa poboación, encontrar novas saídas ós produtos das nosas fábricas e das nosas minas. O Imperio, como xa teño afirmado, é unha cuestión de estómago. Se queredes evitar a guerra civil tedes que convertervos en imperialistas”.

Declaracións do imperialista británico, C. Rhodes, ao periodista Stead en 1895

Causas Políticas: Os países europeos querían posicións estratéxicas para controlar as rutas marítimas e terrestres, e frear así a outras potencias.

Causas Ideolóxicas: Algúns países querían lembrar a historia do seu pasado, coma Italia que quería imitar ao Imperio Romano. Noutros casos, coma Gran Bretaña ou Francia, moitas persoas estaban convencidas de que a súa era unha misión civilizadora porque creaban hospitais, escolas, obras de enxeñería, etc. As igrexas cristiáns, no seu afán de estender a evanxelización, tamén xogaron un importante papel no impulso do colonialismo.

Afirmando unha suposta superioridade racial e cultural, os colonialistas destruíron as culturas tradicionais e as formas de organización das sociedades que someteron, impondo as leis e cultura da metrópole. Foron moi poucos os que pensaron que os indíxenas tiñan dereito a vivir a súa propia vida e elixir o modelo de desenvolvemento.

España ten un compromiso sagrado que cumprir en Marrocos, o de que cese para sempre ese estado de barbarie no que vive o pobo marroquí (...) A obra civilizadora imponse en Marrocos; se non o facemos nós, outra nación europea botaranos de alí; ¡e que vergonza entón, ver a outros que fan o que nos corresponde a nós! (...) Creo que os acontecementos nos levan a internarnos en Marrocos, o comercio español irá detrás das tropas (...)

Opinións dun empresario español en *La Tribuna*, 21-7-1909

2.2. As formas de dominio

O dominio económico asegurábase mediante o control político. Algunhas zonas convertéronse en colonias gobernadas directamente por soldados e funcionarios chegados da metrópole, como ocorreu en case toda África. Obrigouse aos xefes locais a asinar tratados polos que cedían o seu territorio. Baseábanse nas leis europeas, que non tiñan ningún sentido para eles.

Outras colonias organizáronse como protectorados, nos que se mantiña un simulacro de Goberno local, manexado pola potencia imperialista. O Goberno local obtiña garantías contra un levantamento interno, e a cambio cedía o control da economía do país. Este sistema aplicouse, por exemplo, en Exipto.

Noutros caso, como China ou Persia, establecéronse esferas de influencia, é dicir, as potencias occidentais repartiron o territorio do país, que teoricamente era independente. Arrancaron acordos comerciais nos que obtiñan privilexios. Houbo acordos para fixar as tarifas das alfándegas, explotar o subsolo e incluso para recadar impostos.

2.3. O reparto de África

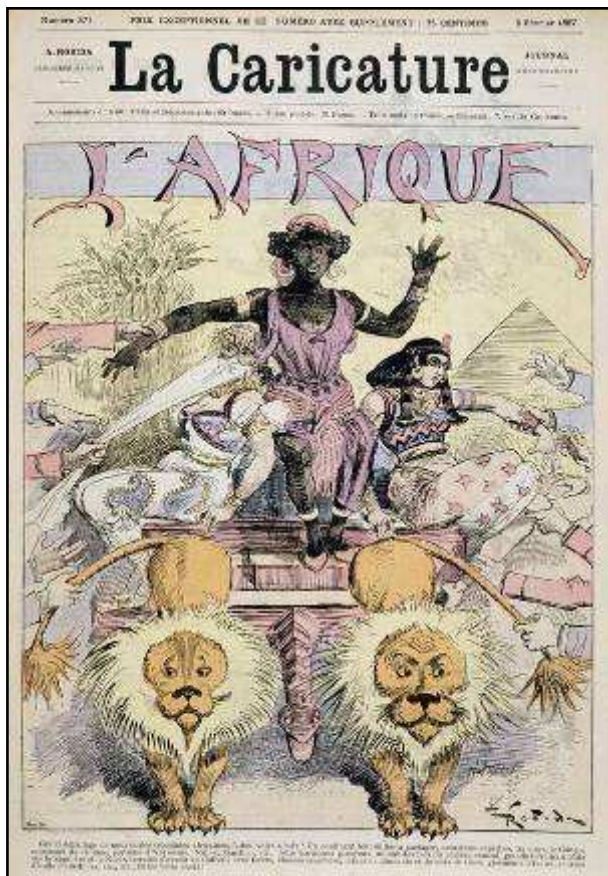
En 1884 celebrouse en Berlín unha Conferencia internacional para decidir o reparto de África entre as principais potencias europeas. Antes de 1884 a presenza europea en África era moi escasa.

Limitábase a zonas costeiras de valor estratéxico ou comercial (fundamentalmente a desembocadura dos grandes ríos): Francia ocupaba Senegal e Gabón; os ingleses algúns enclaves comerciais (Serra Leoa, Costa do Ouro, Lagos...); os portugueses Angola e Mozambique. En 1847 fundouse o único estado independente da costa atlántica: Liberia, para "transvasar" antigos escravos negros dos Estados Unidos a África. En Sudáfrica existía unha colonia de poboamento inglesa desde principios do século XIX, en continua expansión, o que provocou conflito cos colonos holandeses establecidos alí (boers).

A ocupación da zona mediterránea de África, que formaba parte do Imperio Turco produciuse pronto e por causas variadas:

Alxeria foi ocupada por Francia entre 1830 e 1848; Túnez en 1850. Gran Bretaña interveu en Exipto en 1882 para controlar o Canal de Suez.

A Conferencia de Berlín pretendeu establecer "orde" no reparto de África, tratando de dirimir as diferencias entre Francia e Bélxica no Congo; entre Alemaña e Francia en Marrocos; entre Inglaterra e Francia en Exipto... etc.

"...Desexando concertar de común acordo as condicións máis favorables ó desenvolvemento do comercio e da civilización en certas rexións de África, e asegurar a todos os pobos a vantaxe da libre navegación nos dous principais ríos africanos que desembocan no Océano Atlántico..., atendendo ademais á maneira de aumentar o benestar moral e material das poboacións indíxenas...resolveron...:

1º O comercio de todas as nacións gozará dunha completa liberdade en todos os territorios que integran o val do Congo e dos seus afluentes.

6º Todas as potencias que exerzan dereitos de soberanía nos mencionados territorios, comprométense a velar pola conservación das poboacións indíxenas e pola mellora das súas condicións morais así como contribuír á supresión da escravitude (...) A liberdade de conciencia e a tolerancia relixiosa quedan expresamente garantidas tanto aos indíxenas coma aos nacionais e aos estranxeiros.

26º A navegación polo río Níxer é, e continuará, sendo completamente libre.

35º As potencias asinantes da presente Acta recoñecen a obriga de asegurar, nos territorios ocupados por eles na costa do continente africano, a existencia dunha autoridade que chegue para facer respectar os dereitos adquiridos e, se chega o caso, a liberdade de comercio e de tránsito nas condicións en que fose axustada."

Acta xeral da Conferencia de Berlín, 1885

No Congreso recoñecéronse os protectorados alemáns no Camerún, Namibia, Tanganika (Tanzania) e Togo; o dominio do Congo por Leopoldo II rei de Bélxica, cunha zona norte baixo dominio francés. O punto máis importante era o recoñecemento de que o país que ocupaba a costa tiña preferencia para ocupar o interior; debía comunicar os seus avances aos demais países e o seu dominio do territorio debía ser real, con administradores e soldados sobre o terreo. Estes puntos deron lugar a unha auténtica carreira desde as

zonas costeiras cara o interior, de maneira que en 1890, case toda África estaba repartida.

3. A expansión das potencias e os conflitos. Europeización do mundo e auxe do pensamento racista.

Gran Bretaña e o eixe Norte-Sur: Gran Bretaña estableceu algunhas colonias de poboamento (África do Sur, e algúns puntos de Kenia e Rhodesia -Zimbabwe-). O seu interese era comercial e estratéxico, polo que acostumaba respectar as tradicións locais. Polos seus intereses comerciais permitiu o establecemento de compañías que estaban autorizadas a monopolizar o comercio e incluso a gobernar en nome da Coroa británica.

Os seus intereses estratéxicos levárona a controlar as rutas á India, tanto a través de Suez (Exipto) como pola ruta do Cabo (África do Sur e Oriental). Os obxectivos ingleses centráronse en contactar Uganda con Exipto a través de Sudán.

A expansión desde O Cabo foi realizada pola Compañía de África do Sur, de Cecil Rhodes que obtivera os dereitos de explotación de todas as minas en dirección norte ata o Congo; co descubrimento de minas de diamantes en Trannsvaal chocaron cos *boers*, colonos de orixe holandés, que tras unha cruenta guerra (1899-1902) foron incorporados ó dominio británico, chamado Unión Sudafricana.

A moderna civilización europea

Francia e o eixe Oeste-Leste: Francia tiña a maior parte das súas posesións en África occidental, e tivo como obxectivo comunicar o Atlántico co Índico a través de Sudán. Neste proxecto chegou a estar ó borde da guerra cando concluíron no lugar de Fachoda, en Sudán, tropas francesas que desde a parte occidental se dirixían ó Índico, coas tropas inglesas que baixaban polo Nilo cara Uganda. A retirada francesa deixou libre aos británicos o dominio de Sudán.

Tras o fracaso en Sudán, os franceses intentaron ampliar a súa presenza en Marrocos, chocando cos intereses alemáns que resolverán nunha nova Conferencia internacional (en Alxeciras) pola que Alemaña ampliou os territorios do Camerún e Francia exerceu un protectorado sobre Marrocos. Na súa colonización Francia intentou a asimilación cultural, política e administrativa dos indíxenas.

4. O imperialismo en Asia

A colonización en Asia foi distinta á africana. Non se trataba de pobos con escaso nivel tecnolóxico e febles estruturas estatais, senón que —en xeral— en Asia existían civilizacións desenvolvidas, con cultura, relixión e costumes diferentes aos europeos. A expansión europea en Asia iniciárase na primeira metade do século XIX, pero os límites de fronteiras fixéronse entre 1885 e 1900.

O Imperio británico partiu da India gobernada pola *Compañía das Indias Orientais* ata que a rebelión dos *cipayos* en 1857 obrigou a establecer unha administración directa e centralizada. Estendeuse desde Afganistán ata

Alegoría do imperio británico

o sudeste asiático, incluíndo os actuais Pakistán, Birmania, Malaisia e Singapur.

Francia estendeuse por Indochina, desde o sur (Saigón) en dirección norte ata chocar cos intereses británicos; motivo polo que o reino de Siam (Thailandia) conservou a súa soberanía, como Estado-tapón entre as dúas potencias.

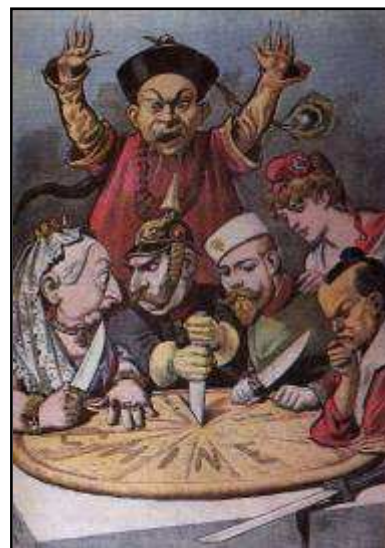
Rusia iniciou desde principios do S. XIX a súa expansión nunha dobre dirección: cara Asia central polo mar Caspio e o mar de Aral, onde a desconfianza británica levou ao establecemento do Estado-tapón de Afganistán, e cara Siberia oriental e o norte de China. Un instrumento decisivo de colonización foi a construción do ferrocarril Transiberiano. A ocupación da illa de Sajalín, norte de Corea e Manchuria provocou o enfrontamento e a derrota fronte ao Xapón (guerra ruso-xaponesa de 1904-1905)

A apertura comercial de China

China, polo seu peso demográfico, era un enorme mercado desexado por todas as potencias imperialistas. A prohibición do comercio polos emperadores manchús non impedía un contrabando masivo de produtos realizado por barcos ingleses e norteamericanos, sobre todo opio cultivado na India que era cambiado por té. A prohibición china desembocou en sucesivas *guerras do opio* (1839-42, 1856, 1858), coas que os ingleses conseguiron Hong-Kong e comerciar libremente desde catro portos máis. Despois da derrota china fronte o Xapón en 1895, as demais potencias conseguiron a liberdade de comercio, bases comerciais e áreas de influencia. A mesma rivalidade entre as potencias preservou a independencia de China.

A presenza colonial provocou a aparición de movementos de protesta (como o dos *boxers*, en 1900) que puxeron fin á monarquía en 1911. No plano económico o comercio do opio produciu a ruína dos comerciantes chinos, fuga masiva de capitais que deu lugar a unha crise económica, con alza de prezos, e unha crecente axitación social.

Outros países que tamén tiñan colonias en Asia eran: Holanda, co arquipélago de Indonesia; Portugal, con colonias na India, illa de Timor, e portos de comerciais en China (Macau) e España, que ata 1898 mantivo o control de Filipinas.

5. O imperialismo dos Estados Unidos e Xapón

A expansión imperialista dos EE UU diferénciase da europea en que non anexiona amplos territorios, senón que exerce un control económico baixo a ameaza do uso da forza.

Na política imperialista influíron as doutrinas políticas que reclamaban un papel preponderante dos Estados Unidos no mundo. Desde o presidente Monroe e a súa doutrina de 1823, «América para os americanos», pasando polas teses agresivas e expansionistas proclamadas por O'Sullivan en 1845, con motivo da guerra con México, que proclamou a doutrina do «Destino manifesto», na que se teorizaba sobre a superioridade dos norteamericanos que tiñan unha «misión» que cumprir: estender a civilización e a democracia no mundo; ata chegar á política do presidente Theodore Roosevelt entre 1901 e 1907, a política do *big stick*, «gran garrote», que impulsou a presenza militar dos Estados Unidos en Latinoamérica e o Pacífico.

"É falso dicir que os Estados Unidos senten unha necesidade de terras ou alimentan proxectos a respecto doutras nacións do hemisferio occidental..."

Todo o que o noso país desexa é ver aos seus veciños estables en orde e prosperidade. Todo o país que se comporta ben pode contar coa nosa cordial amizade. Se unha nación mostra que sabe actuar con eficacia e con razón, nos campos social e político, se mantén a orde e satisfai as súas obrigas, non ha temer unha intervención dos Estados Unidos. Males crónicos ou unha incapacidade que produce un abandono xeral dos lazos da sociedade poden terminar en América, como noutras partes, ocasionando a intervención dunha nación civilizada; no hemisferio occidental, a adhesión dos Estados Unidos á doutrina Monroe pode forzalos, ben ao seu pesar, a asegurar un papel de policía internacional nos casos flagrantes de tal incapacidade...

... Pero en casos extremos, a nosa actuación pode estar xustificada e ser necesaria. A forma na que se debe concretar esa acción depende das circunstancias, é dicir, da gravidade da ofensa e do noso poder para facela reparar. Os casos nos que poderíamos intervir polas armas, como o fixemos para poñer fin ás condicións intolerables en Cuba, son necesariamente pouco numerosos."

Mensaxe anual de Th. Roosevelt, 6 de decembro de 1904

Coa vitoria fronte a España en 1898 os Estados Unidos controlaron efectivamente Cuba, Puerto Rico, as illas Filipinas e Guam. Cuba nacía como Estado independente, pero baixo a tutela dos EE UU. En 1901, coa emenda Platt á Constitución de Cuba, o goberno cubano admitía o dereito dos EE UU a intervir nos asuntos internos da illa cando viran en perigo os seus intereses. En 1903 Cuba cedeulle aos EE UU a base de Guantánamo.

Durante o mandato de T. Roosevelt os EE UU conseguiron tamén o control sobre a canle de Panamá, forzando a independencia do territorio panameño respecto a Colombia. A canle era fundamental para facilitar o comercio entre as costas dos EE UU.

A anexión de diversas illas no Pacífico e no Caribe nos últimos anos do século XIX e primeiros do século XX tense definido como "imperialismo estratéxico", por buscar máis unha base ou plataforma de influencia nunha zona co dominio territorial.

Manobras dos EE UU para controlar a canle de Panamá

Na organización das súas posesións, os norteamericanos intentaron evitar na medida do posible a aparencia dun imperio colonial. Preferiron sempre o control indirecto, sendo unha excepción a incorporación constitucional (anexión que posteriormente converteron en novos Estados da Unión) dos territorios de Alaska ou de Hawai.

O imperialismo xaponés debeuse á necesidade de materias primas, cada vez máis demandadas pola crecente industria trala revolución Meiji. O seu obxectivo principal foi China, chocando alí con similares aspiracións imperialistas de Rusia. A penetración en China consolidouse trala vitoria na guerra chino-xaponesa de 1894-1895, conseguindo ver recoñecida a súa autoridade en Corea (que en 1910 foi anexionada). Ademais de facer pagar ao goberno chino compensacións de guerra, anexionaron territorios como a illa de Formosa (Taiwan), Port Arthur e as Illas dos Pescadores.

As aspiracións rusas e xaponesas a dominar Manchuria provocaron a guerra (1904-1905) na que resultou vencedor Xapón, que desde este momento foi recoñecido como unha das grandes potencias mundiais, consolidando a súa expansión económica e militar.

6. Consecuencias da colonización

A influencia do imperialismo nos países colonizados foi moi grande: construíronse portos modernos, vías de ferrocarril, difundíuse a moeda, instaláronse hospitais e conseguiron vencer algunhas enfermidades tropicais. Sen embargo a economía do país quedou sometida aos intereses da metrópole, ao igual que a man de obra indíxena. No campo os colonos fixéronse con grandes extensións de

terreo onde introduciron novas prantas que tiñan como destino os mercados capitalistas e non cubrir as necesidades alimenticias da poboación autóctona.

As metrópoles impediron a industrialización das colonias, para poder manter a súa dependencia, sendo unha das causas do seu atraso actual. As potencias imperialistas lograron manter un importante crecemento económico grazas á venda dos seus produtos industriais e a obtención de materia prima barata, e puideron colocar os seus excedentes demográficos nas colonias.

As sociedades indíxenas experimentaron fondas transformacións, rachando en moitos casos coas súas culturas tradicionais. As escolas occidentais e os misioneiros contribuíron a perda da identidade das culturas indíxenas.

En moitas colonias apareceron movementos nacionalistas que loitaron pola descolonización. As rivalidades polo control das colonias foron unha das causas da I Guerra Mundial.

Os Papalagi (os homes brancos) son unha colección de discursos escritos por un xefe do pacífico sur, Twiavii de Tiavea, destinados a súa xente, aos nativos dos Mares do Sur. Describe os modos de vida dos homes brancos, cos que comezaran a ter contactos

Vacunación da poboación (1912)

Rei Moka de Malabo e os seus fillos (1924)

"Escoítademe coa mente aberta, e estade agradecidos por non coñecer os pecados e horrores do home branco. Todos sodes testemuñas de que o misioneiro dixo: <<Deus é amor>>. Esta é a razón, segundo el, pola que o home só reza ao Gran Deus. Irmáns, el mentiunos e estaounos (...) Porque os Papalagi adoran o papel basto e o metal redondo, invocan ao diñeiro coma un Deus. Cando falas a un europeo sobre o Deus do Amor, sorrí e pon cara divertida. Sorrí pola súa estupidez. Pero axiña lle mostres unha peza de metal redondo e brillante ou unha folla de papel basto, entón os seus ollos se iluminan e o cuspe comeza a babear polos seus beizos. Diñeiro é o seu único amor, o diñeiro é o seu Deus. Isto é no que tódolos brancos pensan, mesmo cando dormen.

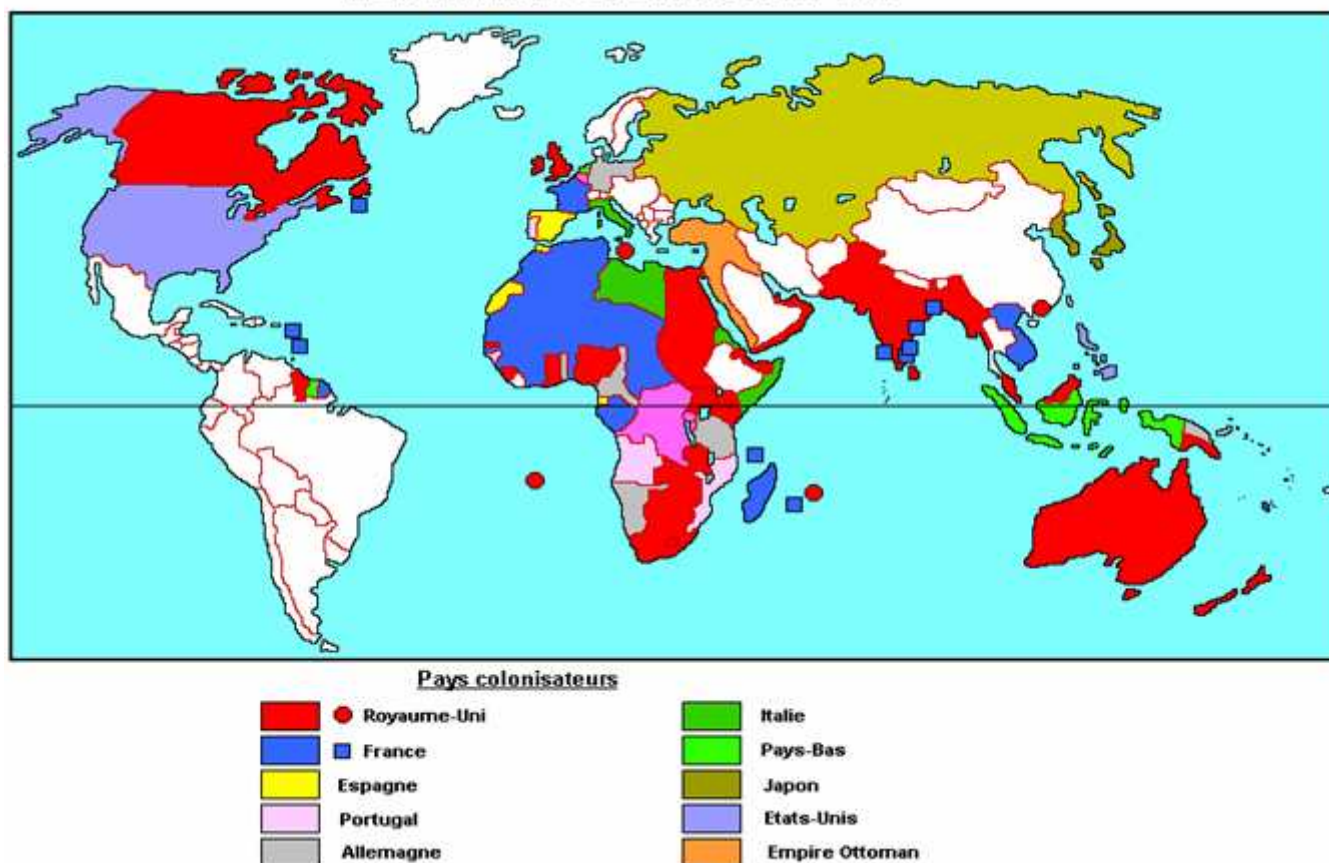
(...) Tamén podedes recoñecer ao Papalagi polo seu desexo de facernos sabios e porque nos din que somos pobres e desgraciados e que estamos necesitados da súa axuda e comprensión, porque non posuímos nada. (...) É signo de gran pobreza que alguén necesite moitas cousas, porque dese modo amosa que carece das cousas do Gran Espírito. Os Papalagi son pobres porque perseguen as cousas como tolos. Sen cousas non poden vivir. (...) Os que teñen poucas cousas chámanse a si mesmos pobre e infelices. Ningún Papalagi canta ou vai pola vida cun destello na súa mirada cando a súa única posesión é un recipiente de comida como facemos nós. (...) Cantas máis cousas necesitas mellor europeo es. Por isto as mans dos Papalagi nunca están quietas, sempre fan cousas. Esta é a razón pola que os rostros da xente branca parecen a miúdo cansos e tristes, e a causa de que poucos deles poidan atopar un intre para mirar as cousas do Gran Espírito ou xogar na praza do pobo, compoñer cancións felices ou bailar nunha festa e obter pracer dos seus

corpos saudables, como é posible para todos nós. (...) Eles cometen os máis horribles crimes a sangue frío, só para obter máis cousas”.

7. Tensións Prebélicas

Tras a Conferencia de Berlín sobre África de 1885, os estados interesados na formación de colonias iniciaron unha carreira frenética para ocupar o máximo territorio posible.

LES EMPIRES COLONIAUX EN 1914

A. HOUOT - Aix-Marseille

Baseándose nas teorías de Darwin da loita pola vida e da supervivencia dos mais aptos, formuláronse unha serie de teorías políticas xustificadoras da actuación das nacións fortes, aptas para levar o goberno do mundo, sobre aquelas débiles e enfermas ás que se lles poden arrebatarse as posesións (redistribución colonial). As ambicións encontradas das nacións fortes podían provocar a guerra entre elas..

A finais do século XIX os distintos proxectos e intereses coloniais chocaban en moitos lugares. Gran Bretaña pola inmensidade do seu imperio mantivo unha constante rivalidade con Francia e con Rusia en distintas partes do mundo. En África a máxima tensión produciuse en **Fashoda** en 1898 entre Gran Bretaña cun imperio colonial de Norte a Sur, e Francia cun imperio de Leste – Oeste, enfrontáronse polo control de Sudán. Pero conseguiron asinar un acordo en 1904 sobre o reparto do Mediterráneo que será a base dunha progresiva colaboración internacional.

China foi outra zona conflictiva polos intereses que alí tiñan case todos os estados imperialistas; a pesar de que o goberno chinés mantivo o seu territorio, dando concesións comerciais nas costas ás potencias imperialistas.

Hai que ter en conta este clima prebélico das potencias imperialistas para entender o marco que explica as complexas e múltiples causas da Primeira Guerra Mundial.

8. As grandes potencias europeas

Dende os anos setenta do século XIX, fóronse consolidando en Europa o sistema democrático e os principios liberais-burgueses, cun desenvolvemento paralelo ao auxe da segunda Revolución Industrial. Así, en 1914 a democracia estaba consolidada nos países que gozaban dunha economía avanzada como Francia, Reino Unido ou Bélxica, e tamén en Alemaña en certo grado. No Imperio Austrohúngaro, e sobre todo na Rusia tsarista, persistían os modelos de goberno autoritarios próximos ao Antigo Réxime.

8.1. A Inglaterra vitoriana:

A finais do século XIX e décadas iniciais do XX, o Reino Unido de Inglaterra e Irlanda é a principal potencia industrial e colonial do mundo; esta prosperidade acompáñase dunha longa época de estabilidade **política** e parlamentaria grazas á alternancia no poder dos partidos burgueses, conservador (os *tories*) e liberal (os *Whigs*) e á progresiva ampliación da base social de ambos partidos e a democratización do sistema mediante unha política reformista; este reformismo apréciase na progresiva ampliación do sufraxio, pero tamén noutros aspectos como a separación do estado e da igrexa anglicana, a progresiva ampliación dos dereitos sociais...Este período coñécese como era victoriana por coincidir con parte do reinado da Raíña Vitoria (1837-1901), aínda que continúa co reinado de Eduardo VII(1901-10).

O liberalismo identificouse co inglés, foi defendido por todos os partidos e proxectado a todo o seu Imperio. O seu indubidable predominio **económico**, o seu prestixio internacional demostrado e a seguridade do país no seu propio sistema achegáronlle o papel de grande potencia mundial. A pesar destes avances, a **sociedade** victoriana presenta fortes desigualdades sociais entre a alta burguesía e clases medias e o proletariado, entre o que cobra forza o movemento obreiro. O sistema bipartidista cambiou a comezos do século XX coa aparición do Partido Laborista (1906) que traerá a incorporación á vida política das masas obreiras.

A raíña Victoria coa súa familia en 1889

(...)En 1837, cando subiu a raíña ó trono (...) aínda rodaban as diligencias, os homes usaban colariño, afeitaban o labio superior e comían as ostras directamente dos barrís(...),as mulleres non posuían bens; no país había boa educación e cortellos para os

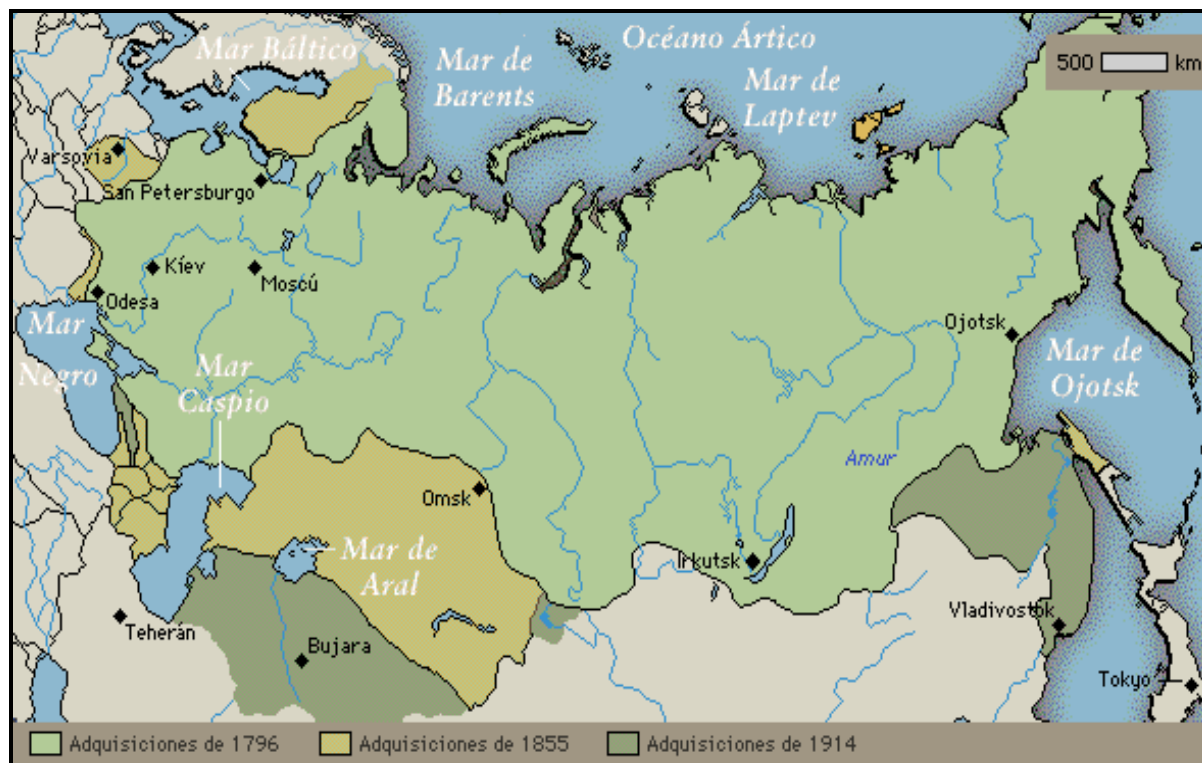
indixentes; aforcábase aos desgraciados que cometían delitos de pouca monta e Dickens comezara a escribir. Case transcorreran dúas xeracións desde aquela...Vapores, ferrocarrís,telégrafos, bicicletas, luz eléctrica e agora aqueles modernos automóviles...Acumulárase tanta riqueza(...).A moral cambiara. Os costumes tamén...Sesenta e catro anos que formaran á alta clase media, reforzáranla, ciceláranla, puíranla, ata que case foi imposible distinguila da nobreza polos seus modais, a súa moral, a súa linguaxe, o seu aspecto, (...).Unha época que dourara a liberdade individual ata tal punto que, se un home tiña diñeiro era libre legalmente e de feito,e, se non o tiña, era libre legalmente, pero non de feito. Unha época que canonizara a hipocrisía ata tal punto, que parecer respectable era selo.

J. GALSWORTHY, En litixio, 1920

Un dos problemas de maior incidencia estará orixinado pola situación de Irlanda, que comeza agora a pedir a súa autonomía política.

En canto á **política colonial**, continuou adquirindo puntos estratéxicos no mar (Xibraltar, Ascensión, Malta, Chipre, Singapur,...) e ampliou e completou as súas posesións en Asia, África, e Oceanía co xa vistas na unidade 5. Ademais, dende mediados do século XIX os seus gobernos foron dando réximes parlamentarios autónomos ás súas posesións de maioría branca e converténdooas en Dominios. Cando a principios do século XX Inglaterra concedeu unha ampla autonomía política ás grandes colonias de poboamento, o Imperio británico converteuse, nunha confederación de nacións inglesas que se chamou Commonwealth.

8.2. O Imperio ruso:

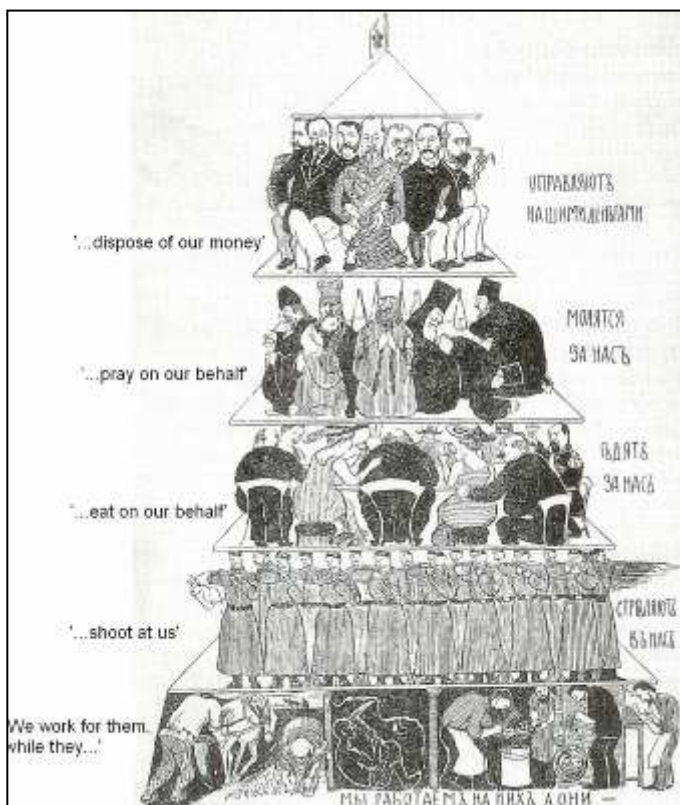

O Imperio ruso en 1914.

No século XIX Rusia era un inmenso e complexo territorio, o estado máis poboado de Europa, con máis de 140 millóns de habitantes en 1914, e no que unha minoría étnica, a rusa, impuxera unha administración única, a súa lingua, a súa relixión ortodoxa e a súa cultura ao resto dos seus habitantes. No aspecto **político** Rusia será un exemplo de goberno autocrático na que o tsar (que, dende o século XVII, pertencía á familia dos Romanov) gobernaba apoiado na nobreza, o exército e a igrexa ortodoxa. Desde o último tercio do XIX, a pesar das dificultades irá xurdindo unha oposición social e política ao tsarismo que pedirá cambios profundos no sistema e que se manifestará no proceso revolucionario que estudarás na seguinte avaliación.

O Imperio estaba **social e economicamente** atrasado en relación a Europa. Predominaba unha economía agrícola en grandes extensións territoriais dominadas por terratenentes ou campesiños ricos (kulaks). Para coñecer a súa situación social abonda un dato: en 1861 foron emancipados os servos (case un 80% da poboación), e parte da poboación vivía na miseria.

O desenvolvemento da
será tardío, e en gran parte
mans de capitais
estranxeiros; dende 1880 se
concentrará no Cáucaso,
na rexión de Moscú e San
Petersburgo, onde xurdirá
minoritario proletariado
Rusia, como o resto de
buscará saídas para a súa
intentando expandirse
colonialmente sobre ás
próximas
(Balcáns, Mediterráneo,
polas que entrará en
enfrentamentos con outras
como Austria, Inglaterra ou

industria
estará en

nos Urais e

un
industrial.
Europa,
economía

áreas

Asia...)
rivalidade e
potencias
Xapón.

Representación satírica da poboación Rusa en 1900

8.3. O Segundo Imperio francés e a III República:

A revolución de 1848 deu o poder republicano a Luis Napoleón, e este, nun forcexo coa burguesía, proclamase emperador o 2 de decembro de 1852. O novo réxime, o **Segundo Imperio**, tentará compaxinar un goberno autoritario e personalista co mantemento dos principios liberais burgueses (igualdade xurídica, liberdades públicas...). A súa **política** exterior dirixiuse a apoiar o sentimento nacionalista dos pobos de Europa en contra dos imperios tradicionais; será polo tanto unha política intervencionista, que enfrontará a Francia con Austria e Rusia en defensa dos nacionalismos italiano, alemán e polaco, e a rematar chocando coas dúas novas potencias, Italia e Alemaña. O seu Imperio afundiuse coa derrota definitiva en Sedán, en 1870, fronte á Prusia de Bismarck.

Bismarck e Napoleón III en Sedán . Herman Montanus, 1915

O apoio ao desenvolvemento **económico** foi entendido por Napoleón como un deber do Estado. Así creáronse bancos e sociedades por accións, construíronse vías férreas e canles para a navegación e o intercambio comercial, impulsáronse as obras públicas urbanas, e a produción incrementouse en todos os sectores. O seu intervencionismo foi outra contradición máis con respecto á política librecambista que, teoricamente, se desenvolvía en Europa..

A lei de 28 de marzo de 1882 caracterízase por dúas disposicións que se complementan sen contradicirse : por unha parte, sitúa fóra do programa obrigatorio a ensinanza de calquera dogma. Por outra parte, sitúa en primeiro lugar a ensinanza moral e cívica. A instrucción relixiosa pertence ás familias e a igrexa. A instrucción moral pertence á escola. O lexislador(...) considerou como o seu primeiro obxectivo separar a escola da Igrexa, asegurar a liberdade de conciencia dos mestres e dos alumnos; distinguir, en definitiva, dous campos confundidos demasiadas veces: o das crenzas persoais, libres e variables, e o dos coñecementos comúns a todos e indispensables para todos.

Jules FERRY. Discurso. 1882.

A derrota de Napoleón III en Sedán provocou a súa abdicación, a fin do II Imperio e a proclamación da **III República**, un novo momento político que, salvo os acontecementos da insurrección socialista revolucionaria da Comuna de París, consolidou o **sistema político** republicano. A orde **social** e **económica** da burguesía quedou imposta, aínda que persistiu a loita entre grupos de tendencia dereitista e esquerdistas. Ata 1899 o poder estivo controlado polos republicanos moderados, apoiados pola burguesía urbana e agraria; o gabinete de Jules Ferry impulsou a industria e as comunicacións, a reforma da administración e do ensino laico e estatal e implantou o divorcio.

Os escándalos políticos (entre os que sobresaíu o de Dreyfus), dividirán á sociedade francesa e farán que a república dea un xiro a esquerda. A partir de 1899, o goberno estivo controlado polos republicanos radicais, dirixidos por Clemenceau, e apoiados por sectores da pequena burguesía; tomaranse medidas que buscarán a secularización da vida pública e a ampliación da lexislación social o que levou a romper o Concordato coa Santa Sé e separar a Igrexa do Estado, en 1905.

A expansión colonial da Terceira República foi moi importante e contou co apoio dun grande sector de políticos que se desenvolveu, a finais de século, nun ambiente imperialista xeneralizado. Complétase agora a expansión por Asia e África, o que traerá non poucos conflitos con outras potencias imperialistas.

8.4. A Alemaña bismarckiana:

Tras o proceso de unificación, en 1871 proclámase o **Segundo Imperio alemán** ou II Reich; este proceso político acompañase dun forte crecemento industrial e dunha transformación acelerada da sociedade que o leva a alcanzar, a principios do século XX a condición de potencia mundial.

O II Reich tiña unha estrutura **política** de carácter federal, con Estados e cidades libres agrupadas arredor da figura do emperador Guillermo I de Prusia, quen elixía o goberno, aínda que existía un Parlamento e un Senado.

Na súa evolución política distínguense dúas etapas: - Desde a súa constitución (1871) ate 1890, a política estivo dominada pola figura do Chanceler Bismarck, que eclipsou ao propio emperador Guillermo I exercendo de árbitro nas relacións internacionais.

Bismarck en 1871

A súa política interior terá o apoio dos grupos políticos conservadores, e caracterizarase pola elaboración dunha ampla lexislación de carácter social, que pretendía manter á marxe da política ás cada vez máis numerosas masas obreiras.

En canto á política exterior, Bismarck pretende consolidar o prestixio alemán desenvolvendo unha potente acción diplomática con dous obxectivos: illar diplomaticamente a Francia, considerada por Alemaña o seu tradicional inimigo, e buscar alianzas con todos os países veciños co obxectivo último deestabilizar Europa en torno a Alemaña. Para logralo, aproveitará os enfrontamentos e rivalidades existentes entre as distintas

Art. 1. As Altas Partes contratantes prométense reciprocamente paz e amizade, e non entrarán en alianza ou compromiso algún dirixido contra calquera deles(...)

Art. 2. No caso de que Italia, sen mediar provocación directa pola súa parte, fose atacada por Francia por calquera motivo, as outras dúas Partes contratantes estarán dispostas a prestar á Parte atacada socorro e axuda con todas as súas forzas. A mesma obrigaón terá Italia no caso dunha agresión non directamente provocada de Francia contra Alemaña.

Tratado da Triple Alianza entre Alemaña, Austria- Hungría e Italia. Maio de 1882

potencias europeas e establecerá un complexo sistema de alianzas coñecido como **os sistemas bismarckianos**: o primeiro será un acordo entre Alemaña, Rusia e Austria-Hungría, e está vixente entre 1872 e 1878; o segundo funciona entre 1879 e 1886, e establece unha serie de alianzas entre Alemaña e Austria (*Dobre Alianza*) á que se incorporará Italia (*Triple Alianza*); o terceiro sistema mantense ata 1890 e

baséase na renovación da Triple Alianza e nun tratado secreto con Rusia, no que se prometían neutralidade en caso de guerra.

A partir de 1890, coa chegada ao poder do emperador Guillerme II, Bismarck foi substituído na chancelería e aumentou o protagonismo do emperador en asuntos políticos, quen desenvolverá unha política exterior cada vez máis agresiva e belicista. O novo emperador non renova o tratado de reaseguro con Rusia; e esta asina un tratado con Francia que poñía fin ao illamento diplomático francés; paralelamente, Alemaña emprenderá unha política de rearme naval que será vista con inquietude por Gran Bretaña.

Francia e Rusia(...) conviñeron hoxe nestas disposicións:

1º. Se Francia é atacada por Alemaña, ou por Italia co apoio de Alemaña, Rusia utilizará todas as súas forzas dispoñibles para atacar Alemaña. Se Rusia é atacada por Alemaña, ou por Austria co apoio de Alemaña, Francia utilizará todas as súas forzas dispoñibles para combater a Alemaña.

2º. No caso de que as forzas da Triple Alianza, ou unha das potencias que forman parte dela, se mobilizasen, Francia e Rusia, ante a primeira noticia do feito, e sen que faga falta un acordo previo, mobilizarán de contado e de forma simultánea a totalidade das súas forzas.

Convención militar entre Francia e Rusia. Agosto de 1892.

En vésperas da Primeira Guerra Mundial, Alemaña contaba cun importante desenvolvemento industrial e comercial; o seu rearme naval, coa creación dunha potente mariña de guerra, e a súa intención de participar no reparto colonial incrementarán as súas diferencias con Gran Bretaña..

8.5.O Imperio Austrohúngaro:

Na segunda metade do século XIX o reino de Austria converterase no Imperio Austrohúngaro, ou *Monarquía dual*. Tras os acordos alcanzados con Hungría o reino austríaco, dividiuse en dúas partes autónomas gobernadas desde Viena e Budapest, que tiñan en común a figura do emperador como xefe de Estado e a política exterior,

facendística e militar do imperio. O modelo **político** establecido nas dúas partes foi unha monarquía constitucional, con amplas competencias ao emperador e cada zona contaba con Parlamento propio bicameral, escollido mediante sufraxio censatario . En 1907 establécese o sufraxio universal na zona de Austria, aínda que incide pouco na democratización dun sistema que favorece á pequena nobreza e aos propietarios rurais.

No imperio existirá unha grande diversidade étnica, lingüística, cultural, relixiosa e económica entre a poboación . Nas dúas zonas o plurinacionalismo impediu a creación de grandes partidos estables, e complicou o funcionamento do sistema político.

En liñas xerais, desde os gobernos das dúas partes do imperio, dominados pola elite xermana ou húngara, levarase a cabo unha política de sometemento dos demais pobos;

Nacionalidade	Poboación	Porcentaxe
Alemáns	12	23,9
Húngaros	10	20,2
Checos	6,5	12,6
Polacos	5	10,5
Rutenos	4	7,9
Romaneses	3,2	6,4
Croatas	2,5	5,3
Eslovacos	2	3,8
Serbios	2	3,8
Eslovenos	1,2	2,6
Outros	2,9	3,5

as demandas dos eslavos,ou checos non foron atendidas, ante o temor á disgregación.

Aos problemas internos engadírase unha peculiar situación estratéxica nos Balcáns, onde os serbios apoiados por Rusia ,eran os principais opositores da súa política expansionista.

Distribución étnica do Imperio Austro-Húngaro en 1910 (en millóns)